

Legemidler til personer med demens - krevende utfordringer

Bjørn Lichtwarck
Spesiallege/forsker

Alderspsykiatrisk forskningscenter/avdeling Sykehuset Innlandet

Presentasjonen

- Kort om demens i sykehjem og blant hjemmeboende
- Særlige utfordringer ved bruk av medikamenter til personer med demens
- Enkle, praktiske råd ved medikamentell av demens og APSD

Demens i sykehjem

- 82 % har demens (n=704) (S Bergh et al, Tidsskrift DNLF 2012)
- 1/2 alvorlig grad av demens (KDV 3) (samme studie)
- **55 % er utredet – fått diagnose** (G.Selbæk et al 2007)
- 98 % utvikler signifikant apsd i forløpet (52 mndr. studie)
(G.Selbæk et al 2013)
- 75 % bruker psykofarmaka (G.Selbæk et al 2007)

Lisbeth Dyrendal Høgset • Brynjar Landmark • Sverre Bergh

► Tjenestebehov hos eldre som mottar kommunale hjemmetjenester

Forekomst og forløp av demens og nevropsykiatriske symptomer

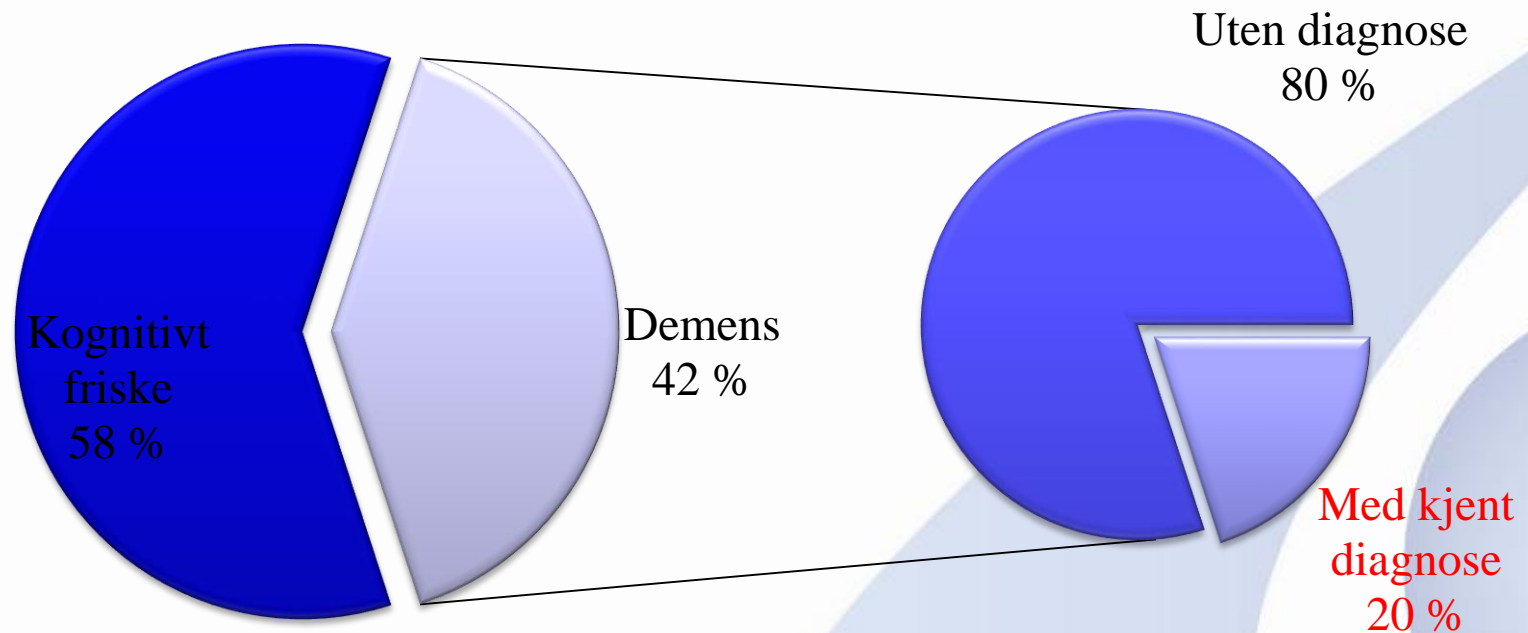

Hjemmeboende eldre med hjemmetjenester

Demografi baseline CONSIC

- 42 % av deltagerne hadde demens
- 21 % av deltagerne hadde signifikant APSD
  - Depresjon, apati, angst og irritabilitet mest vanlig
- 40 % av alle brukte psykofarmaka

- IPLOS kartlegging fanger dårlig opp begynnende demens og APSD

Demenssykdom hos hjemmeboende

Utfordringer med legemiddelbehandling av personer med demens ?

- **Ikke autonom «bruker»** - kan ikke velge selv: prisgitt oss
  - Mangler ofte innsikt i egen situasjon – **samtykkekompetanse ?**
  - Kan motsette seg nødvendige medikamenter: **bruke av tvang** ved kap 4 A. – rettsikkerhetsutfordringer – kan vi dette ?
  - **Samarbeid med pårørende** – pasientrettighetsloven – brukermedvirkning ? Har vi lokale prosedyrer for det ?

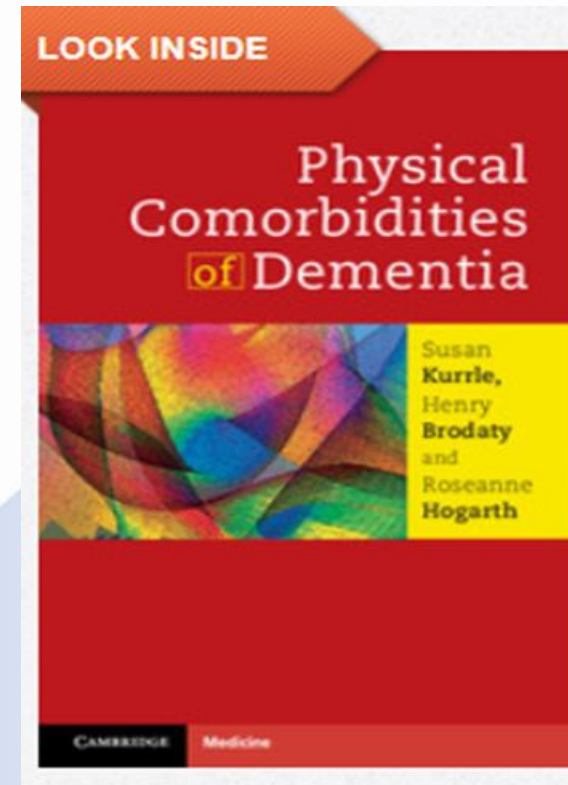
Utfordringer med legemiddelbehandling av personer med demens

- **svekket hjerne:** kjemisk endringer og celledød: mer sårbar for bivirkninger – særlig delirium
- vansker med å **kommunisere symptomer og bivirkninger** verbalt – både over – og underbehandling
- **Ageisme/diskriminering:** nihilisme: «ikke så nøye»
- Hyppig **andre somatiske tilstander** – mange andre medikamenter – økt risiko for interaksjoner

Komorbiditet – en del tilstander hyppigere ved demens

- Brudd x3 (Kurrle et al, Cambridge 2012)
- Delirium x5
- Epilepsi x6
- Fall x5
- Vekttap x2
- Inkontinens x4
- **(Mortalitet: x 3.7- x2.5)**. Greta Rait et al BMJ 2010, Survival of people with clinical diagnosis of dementia in primary care: cohort study

Utfordringer med legemiddelbehandling av personer med demens

- APSD (Atferd og Psykiske symptomer ved Demens)
  - hyppig forekomst (98 %). APSD - kan også være bivirkning av medikamenter.
  - APSD: dårlig effekt av medikamentell behandling - og svak vitenskapelig dokumentasjon – men høy tiltro til medikamenter
  - betydelig **press** for å bruke medikamenter: «noe må gjøres» ??

ORIGINAL ARTICLE

**Treatment decisions on antidepressants in nursing homes:
A qualitative study**

KRISTINA RIIS IDEN¹, STEFAN HJØRLEIFSSON² & SABINE RUTHS^{1,2}

¹Research Unit for General Practice, Uvi Health, Bergen, Norway, and ²Department of Public Health and Primary Health Care, University of Bergen, Norway

Fokusgruppe-intervju med leger og sykepleiere

- Lite systematisk diagnostikk, leger stoler på sykepleieres observasjoner
- Antidepressiva vanligvis eneste behandling
- Leger føler forventninger fra sykepleierne, som føler press fra hjelpepleierne, til å forskrive antidepressiva

Sitat

- Lege:”.....Så fikk jeg tilbakemelding på at dette å slutte med antidepressiva ikke var så lurt, det er igjen på disse demente med, de som motsetter seg stell, de blir umulig igjen, hvis jeg forsøker å ta det vekk, så blir jeg kalt inn på teppet til sykepleier.”

Forståelse av APSD – konsekvenser for utredning og behandling

- Bio – psyko – sosial forståelse
- Multifaktoriell: samspill mellom flere faktorer (årsaker) samtidig – ikke alltid åpenbare eller lett å finne
- Konsekvens for utredning og behandling:
  - bred, systematisk undersøkelse og kartlegging **før** en konkluderer
  - systematisk refleksjon **før** tiltak/behandling
  - sette inn flere miljøbehandlingstiltak samtidig og først

mulige årsaker – forståelser – tolkninger av APSD

Bjørn Lichtwarck, Ann-Marit Tverå, Irene Røen:

► Tverrfaglig Intervensjonsmodell ved utfordrende atferd ved Demens Manual

Utgitt av:
Alderspsykiatrisk forskningsenter,
Sykehuset Innlandet

HELSE + SEWEST

Sykehuset Innlandet HF

Nasjonale retningslinjer for utredning, behandling og oppfølging ved demens

- Implementering i 2016-2017
- **Personsentret omsorg** vil sannsynligvis være grunnlaget
- **Retningslinjer for medikamentell behandling** av demens og apsd

 HelseDirektoratet

Nasjonale faglige retningslinjer og veileder om utredning av demenssykdom og oppfølging av personer med demens og deres pårørende

Gardermoen 4. februar 2014

Medikamentell behandling ved demens

Generelt om legemidler til eldre

- Mer sårbare for bivirkninger og effekt
- Lavere doser: forsiktig opptrapping: «start low, og slow»
- Bivirkninger annerledes uttrykk

Bivirkninger – den store imitator

- Tretthet
- Delirium (akutt forvirringstilstand)
- Falltendens
- Antikolinerge bivirkninger (munntørhet, obstipasjon, urinretensjon, blodtrykksfall, synsforstyrrelser)
- Hjerterytmeforstyrrelser (besvimelser, tretthet, tungpust)

Før vi gir medisiner

- Hva vil vi behandle-oppnå ? : vær konkret – presis
  - Statusmålinger og symptommåling –
døgnobservasjonsregisteringer av symptomer før oppstart – NPI -Cornell
- Er behandling nødvendig ? For hvem ?
- Hvordan måler vi effekt ? Når tid skal vi evaluere den ?
- Miljøterapeutiske tiltak først

Neuropsychiatric Inventory NPI-sykehjemsversjonen (versjon 2.0)

(Cummings JL et al, Neurology 1994, 44:2302-14)

(Norsk versjon ved Dag Årshnd og Elisabeth Dramsdahl, RPS)

The NPI is copyrighted by J. Cummings and permission for its use in commercial studies is required

Namn:

Dato:

ID:

Kilde: Påførende pasient/andre

Variabel	N/A	Ikke til stede	Hypighet	Intensitet	HxI	Belastning
Wangforestillinger	x	0	1 2 3 4	1 2 3		1 2 3 4 5
Hallusinasjoner	x	0	1 2 3 4	1 2 3		1 2 3 4 5
Agitasjon/Aggresjon	x	0	1 2 3 4	1 2 3		1 2 3 4 5
Depresjon/dysfori	x	0	1 2 3 4	1 2 3		1 2 3 4 5
Angst	x	0	1 2 3 4	1 2 3		1 2 3 4 5
Oppstemthet/eufori	x	0	1 2 3 4	1 2 3		1 2 3 4 5
Apati/likegyldighet	x	0	1 2 3 4	1 2 3		1 2 3 4 5
Manglende hemming	x	0	1 2 3 4	1 2 3		1 2 3 4 5
Irritabilitet/labilitet	x	0	1 2 3 4	1 2 3		1 2 3 4 5
Avvikende motorisk atferd	x	0	1 2 3 4	1 2 3		1 2 3 4 5
Søvn	x	0	1 2 3 4	1 2 3		1 2 3 4 5
Appetitt/spise-forstyrrelser	x	0	1 2 3 4	1 2 3		1 2 3 4 5
				Total:		Total:

Kilde .....

Utdannelse/stilling (sykepakerhjelpetier/assistent/annet): .....

Hvilke vakter arbeider vedkommende vanligvis .....

Pleiers kjennskap til beboer (kjenner veldig godt/daglig pleie; kjenner ganske godt/har ofte kontakt med beboer; lite kjent/gir bare ut medisiner eller har svært lite kontakt med beboer)

Antall skift per uke som vedkommende pleier har ansvar for beboeren: .....

Beboers diagnose: .....

Medisiner: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Atferdsregistrering

Sett inn fargekoder for atferden som skal registreres

Aggresjon   Sobril X   _____   Navn: Nils _____
 Søvn   _____   _____   F.dat: 30.01.33 _____

Dato	07:00	08:00	09:00	10:00	11:00	12:00	13:00	14:00	15:00	16:00	17:00	18:00	19:00	20:00	21:00	22:00	23:00	00:00	01:00	02:00	03:00	04:00	05:00	06:00
Dato 1/1																								
Sett Inn farge			X																					
Dato 2/1																								
Sett Inn farge				X																				
Dato 3/1																								
Sett Inn farge																								
Dato 4/1																								
Sett Inn farge				X																				
Dato 5/1																								
Sett Inn farge				X																				
Dato 6/1																								
Sett Inn farge																								
Dato7/1																								
Sett Inn farge				X																				
Dato 8/1																								
Sett Inn farge																								
Dato 9/1																								
Sett Inn farge			X																					
Dato 10/1																								
Sett Inn farge																								

x: gitt medisin

Før vi gir medisiner

- Er somatisk status gjort ? – som regel alltid nødvendig
- Står pasient allerede på medisiner mot samme målet
  - Har de hatt effekt ? Hvis ikke seponer først.
- Et nytt medikament om gangen
- Interaksjoner ? Kontraindikasjoner ? Sjekk interaksjoner.no

Demensmedisinene

- Status først : MMSE-NR, KDV, obs-demens, adl-kartlegging, NPI
- Evaluer hver 6 måned: som over - og globalt inntrykk
- Medikamenter:
  - AChE-hemmere: Exelon, Aricept, Reminyl
  - Ebixa: alvorlig demens (svakere dokumentasjon)
  - ved Alzheimers sykdom, blandingsdemens, demens med Lewy-legemer. EBIXA kan også forsøkes ved Frontotemporal demens og vaskulær demens

Demensmedisiner

- Effekt:
  - bremser symptomutvikling (noen får bedring) hos 20-30 %
  - Kognisjon og ADL funksjoner, og våkenhet/initiativ
  - **mulig** effekt hos noen på APSD, spesielt hallusinasjoner – EBIXA kan ha effekt på agitasjon
- Bivirkninger: Ache-hemmere: kvalme, oppkast, forvirring, besvimelse (hjerterytmeforstyrrelser)

Medisiner ved demens og depresjon

- Presis diagnose: sykehistorie og status først (eks: MADRS, Cornell, NPI-depresjonskår, ADL-skår)
- Alltid somatisk status først – depresjon er en imitator
- Medikamenter ved alvorlig depresjon: SSRI og Remeron
- Evaluer effekt etter 4-6 uker: inntrykk, MADRS, Cornell, NPI-depresjonsskår

Medisiner ved demens og depresjon

- Behandlingstid ved effekt: 6 -12 måneder ved 1 .gangs depresjon – livslang etter 3.gangs depresjon
- Usikrere effekt av medikamentell behandling av depresjon ved demens (kun 1 av 5 effekt ?)
- Miljøtiltak først og samtidig
  - Psykoterapi: støttesamtaler
  - Aktivisering: ADL aktiviteter – fysisk aktivitet -sosial

Medisiner ved angst - søvnvansker

- Eksempler: Benzodiazepiner: Sobril (angstmedisin), Imovane eller Stilnoct (sovemedisin)
- Ingen studier dvs. ingen vitenskapelig dokumentasjon
- Unngå: Vival, Valium, Stesolid, Apodorm, Flunipam
- Antidepressiva (SSRI) førstevalg ved behov for **langvarig** behandling mot ulike typer angst
- **Bivirkninger:** tretthet, ustøhet, **fall**, svekket kognisjon, forvirring, økt bruddrisiko

Medisiner ved angst - søvnvansker

- Presis diagnose: status – døgntilfølgninger, NPI-skår
- Miljøtiltak først : samtaler – aktivisering- lysbehandling
- Evaluer effekt etter 1-2 uker: inntrykk - pluss verktøy som over
- Kun **kortvarig** bruk anbefalt for benzodiazepiner (1-2 uker)

vrangforestillinger - hallusinasjoner

- Presis kartlegging først: døgnregistreringer, NPI skår
- Somatisk undersøkelse
- Miljøtiltak: samtale, aktivisering, skjerming
- Er behandling egentlig nødvendig ?
- **Gruppe: antipsykotika:** Risperdal, Zyprexa, Seroquel, Haldol

vrangforestillinger - hallusinasjoner

- Effekt: lite vitenskapelig bevis for effekt av medikamenter ved demens
- Bivirkninger antipsykotika: alvorlige: parkinsonisme (fall, ustøhet, stivhet, ufrivillige bevegelser TD), besvimelser, svekket tankeevne, økt dødsrisiko x2, økt slagrisiko x2-3.
- **Antipsykotika skal kun brukes i ekstreme tilfeller: forsøksseponeres hver 3. måned**

Medisiner ved agitasjon (sterk uro og aggresjon)

- Medisinvalg: avhengig av tolkning – forståelse som systematisk utredning og refleksjon frambringer:
  - Alltid miljøtiltak først
  - Depresjon eller angst: event. antidepressiva
  - Kognitiv svikt: demensmedisiner hvis ikke forsøkt før – event. Ebixa
  - **I ekstreme unntakstilfeller kan antipsykotika forsøkes – forøkssseponer etter 3 mndr.**

Antipsykotika – type

- Aripiprazol (Abilify) og Risperidon (Risperdal) har effekt på psykose Schneider AJGP 2006
- Risperidon og Olanzapin (Zyprexa) har effekt på aggresjon Ballard Cochrane 2006
- Haloperidol (Haldol) har en viss effekt på aggresjon Lonergan Cochrane 2002

- Alle har en beskjeden effekt – snever indikasjon
- **Førstevalg risperidon (Risperdal) : fra 0,25 mg -1 mg maks 2 mg) pr døgn.**
- **2. valg: Zyprexa eller Abilify.**